

Проблеми криміналізації тероризму

Якщо в цілому характеризувати українське кримінальне законодавство, то не можна стверджувати про відсутність важелів впливу та реагування на окремі злочини терористичного характеру. Однак вважається більш прийнятним і науково обґрунтованим все ж таки криміналізувати саме діяння *тероризм*, установивши конкретну відповідальність за його вчинення. Функцією законодавства є виявлення і боротьба зі злочинами, які спричинюють шкоду суспільству, розробці засобів профілактики таких злочинів та покарання злочинців. У той же час функція кримінального права є нормативною у визначенні правопорушення, створюючи власні елементи і виражаючи види покарань, які застосовуються до цих злочинів. Для наукового вирішення тривалої полеміки, яка виникла між прихильниками ідеї криміналізації тероризму та її противниками, необхідно розглянути теоретичні засади криміналізації.

Криміналізація – це один із видів правотворчої діяльності і полягає у чіткому визначенні меж між правомірною та протиправною поведінкою з встановленням відповідальності за останню. Як слушно зауважив академік В.М. Кудрявцев, "ретельна проробка інститутів і норм кримінального права і процесу мають першочергове значення з точки зору гарантій недоторканості особи, захисту суспільних і державних інтересів. І головним питанням є визначення меж криміналізації (декриміналізації), а також розробка конкретного переліку діянь, які визнаються злочинними та кримінально-караними".

Питання щодо меж інкримінації тісно пов'язані з комплексом проблем як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Якщо до об'єктивних проблем можна віднести наявність суспільно небезпечного діяння, оцінку законодавця щодо цього діяння і т. ін., то до суб'єктивних – природу негативної соціальної практики, а також можливу шкоду від її розповсюдження.

Процес криміналізації є дуже делікатним, тому для побудови більш злагодженого механізму його функціонування потрібно піддавати обов'язковому розгляду низку фундаментальних питань. Зокрема, ми поділяємо думку В.М. Кудрявцева щодо постановки таких питань:

1) чи існує потреба (необхідність) у законодавчій забороні подібних дій;

2) чи припустима ця заборона у межах існуючої суспільної і правової системи;

3) чи може вона бути здійснена з практичного погляду;

4) чи корисна (доцільна) заборона з урахуванням комплексу усіх інших соціальних, політичних, психологічних та інших обставин. Розглянемо ці питання більш детально.

Необхідність у забороні. Підставою для законодавчої заборони діяння є характер і ступінь його суспільної небезпеки. Очевидним є той факт, що тероризм має суспільну шкідливість. Шкода від тероризму настільки велика, що жодна, окрім кримінальної, заборона не буде адекватною. Кримінальна заборона тероризму буде тим важелем, завдяки якому суспільство зможе відповідним чином реагувати на тероризм. Існує думка, що при забороні необхідно враховувати розповсюдженість даного роду діяння. Цей критерій, як вважається, є лише факультативним. Так, наприклад, захоплення атомних електростанцій може ніколи і не відбутися у деяких державах, проте більшість з них, враховуючи підвищену суспільну небезпечність цих діянь, побажали їх криміналізувати, щоб створити правове поле для дій своїх спеціальних підрозділів, органів слідства і суду. Проте вряд чи може бути запереченим той факт, що кількість актів тероризму невпинно зростає. Враховуючи підвищену суспільну небезпеку тероризму, його шкідливий характер як для окремих індивідів, соціальних груп, так і для міжнародних відносин у цілому, вважаємо, що ця заборона не може носити субсидіарний характер, тобто застосовуватися лише як останній засіб, коли всі інші не дали позитивного результату.

Допустимість заборони передбачає під собою проведення оцінки необхідності у цій забороні. Ця оцінка має складатися з комплексу поглядів різних наук та сфер людської життєдіяльності. Одним з таких комплексів, окрім соціального, політичного,

морального та інших, є правовий. Він полягає у відповідності заборони тероризму:

- а) Конституції України;
- б) системі чинного законодавства;
- в) підзаконним нормативним актам;
- г) міжнародним угодам, які уклала Україна, Конвенціям, до яких приєдналася, та іншим міжнародним документам, учасником яких є Україна.

Конституція України – Основний закон держави, в якому права і свободи людини, її честь та гідність, безпека визнаються найвищими соціальними цінностями.

Отже, кримінально-правова норма, яка буде передбачати відповідальність за тероризм, є одним із механізмів реалізації системи заходів щодо забезпечення прав і свобод, честі та гідності, безпеки громадян.

Бажано зважити на те, що кримінально-правова норма, яка буде передбачати відповідальність за тероризм, ґрунтується на певних засадах:

– урахування стану боротьби з тероризмом, що містить кількість вчинених актів тероризму та кількість справ, за якими винесені обвинувальні вироки. Аналіз цього стану призводить до висновку, що у більшості випадків злочинці уникають відповідальності, тому що відсутня норма, де були б передбачені ознаки тероризму;

– урахування наявності вже існуючих кримінальних норм, що передбачають відповідальність за дії, які носять терористичний характер. Стаття про відповідальність за тероризм буде лише логічним доповненням у системі кримінально-правових заходів у боротьбі з цим негативним явищем.

У Комплексній цільовій програмі по боротьбі зі злочинністю на 1996–2000 роки, яка була затверджена Указом Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96, у п. 71 вказано на необхідність розробки заходів щодо боротьби зі злочинами терористичної спрямованості. Конче потрібним і довгоочікуваним став Указ Президента № 1343/98 від 11 грудня 1998 року "Про Антитерористичний центр". У Законі "Про Службу безпеки України" сказано: "до завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття зло-

чинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції..."; у Положенні " Про обов'язки і права особового складу Національної гвардії України" у розділі першому п. 2 вказано "...брати участь у ліквідації диверсійно-розвідувальних і терористичних груп та незаконно створених військових збройних формувань". Проте у жодному з цих документів не йдеться про саме визначення поняття *тероризм*. Принцип законності є необхідною умовою для надання легітимності нормам кримінального права у світі теорії прав людини і влади уряду. Принцип законності включає непорозуміння і невизначеність, вимагаючи, щоб злочини, їх елементи та покарання за них були чітко і гласно визначені. Даний доктринальний принцип має два аспекти:

1) чітке розуміння характеру забороненої діяльності, як чітка передтеча покаранню;

2) практична користь від залякування губиться без такого розуміння і тим самим жертвуючи основною метою криміналізації. Крім того, аналіз історичних фактів дозволяє зробити висновок, що без цих обмежень кримінальне право легко перетворюється на інструмент репресії і засіб тиранії. Отже, криміналізація тероризму стане тим етапним моментом, з якого почнеться легітимна боротьба з тероризмом.

При вирішенні питання щодо практичної здійсненності заборони слід оцінити такі фактори:

- можливість конструювання правової норми;
- можливість ефективного розслідування кримінальних справ про злочини терористичного характеру;
- можливість попередження злочинів цієї групи.

У Проекті Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за тероризм, тобто по суті законодавець продекларував свій намір встановити відповідальність за це діяння, і це є вже позитивним моментом.

Необхідно більш ретельно підійти до вибору слідчих органів, на які буде покладене завдання по розслідуванню справ про злочини терористичного характеру.

Доцільність заборони. Як констатує В.М. Кудрявцев "... якщо є позитивна відповідь на питання про корисність заборони, його моральної, політичної і юридичної допустимості, практичної можливості проведення у життя, залишається розглянути

останній аспект - визначити "ціну" заборони з урахуванням ряду зовнішніх факторів і обставин". До цих факторів, очевидно, слід віднести вимір матеріальної шкоди та державних коштів, які затрачені на її локалізацію. Впевнені, що тероризм - є фактором загрози національній безпеці держави, тому затрати на попередження та розслідування цього діяння не повинні бути перешкодою для його криміналізації. Також треба прорахувати соціально-психологічну реакцію населення. Імовірно, що така реакція у своїй переважній більшості буде позитивна і схвальна. Гадаємо, наступним і логічним кроком після Указу Президента України "Про Антитерористичний центр" повинна бути розробка Комплексної цільової програми по боротьбі з тероризмом, в якій були б окреслені напрями державної політики у сфері боротьби з тероризмом, тактичні та стратегічні заходи як на державному, так і на регіональних рівнях, а також чітко вказані державні органи, на яких буде покладена функція боротьби з тероризмом.

З урахуванням проаналізованого законодавець може або встановити відповідальність за тероризм, або відмовитись від цього рішення. Український законодавець продекларував бажання встановити відповідальність за вчинення цього діяння, і ми солідарні з цією думкою. Зрозуміло, що криміналізація тероризму не вирішить усіх питань одразу, проте вона і не має такого на меті. Криміналізація тероризму стане відправною точкою, правовою базою, фундаментом, на якому слід будувати антитерористичну доктрину в державі.